

Xoldor PATIYEV,
Termiz davlat pedagogika instituti o‘qituvchisi
E-mail: pxoldor@gmail.com

DSc, professor T.Ismoilov taqrizi asosida

SOCIO-PHILOSOPHICAL CLASSIFICATION OF CHILD EDUCATION IN THE VIEWS OF JADID ENLIGHTENERS

Annotiation

This article discusses the trends put forward by modern enlighteners regarding the processes of child education. Child education has always been considered as an important and integral part of society.

Key words: Family, child, physical education, moral education, thought education, intellectual education, inclination, conclusion, judgment.

JADID MA'RIFATPARVARLARI QARASHLARIDA FARZAND TARBIYASINING IJTIMOY-FALSAFIY TASNIFI.

Annotatsiya

Ushbu maqolada farzand tarbiyasida amalga oshiriladigan jarayonlar xususida jadid ma'rifatparvarlari tomonidan ilgari surilgan tendensiyalar haqida fikr yuritiladi. Farzand tarbiyasi barcha davrlarda jamiyat hayotining muhim va ajralmas qismi sifatida qaralgan.

Kalit so'z: Oila, farzand, badan tarbiyasi, axloqiy tarbiya, fikr tarbiyasi, aqliy tarbiya, mayl, xulosa, hukm.

СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКАЯ КЛАССИФИКАЦИЯ ДЕТСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ВЗГЛЯДАХ ПРОСВЕТИТЕЛЕЙ ДЖАДИД.

Аннотация

В данной статье рассматриваются тенденции, выдвигаемые современными просветителями относительно процессов детского образования. Образование детей всегда считалось важной и неотъемлемой частью жизни общества.

Ключевые слова: Семья, ребенок, физическое воспитание, нравственное воспитание, воспитание мысли, интеллектуальное воспитание, склонность, умозаключение, суждение.

Kirish. Jadid ma'rifatparvarlari butun faoliyati davomida kelajak avlod o'zlariga nisbatan har tamonlama barkamol va yetuk shaxs bo'lishlari uchun jon kuydirganlar. Ular o'z faoliyatida farzandlar tarbiyasi va ta'limi orqali butun jamiyatni yangi bosqichga olib chiqishni asosiy masala sifatida bilganlar. Jumladan, Mahmudxo'ja Behbudiy, Shakuriy, Ajziy, Munavvarqori, Avloniy, Fitrat, Hamza, Is'hoqxon Ibrat va boshqa jadidlar ijodini kuzatadigan bo'lsak, asosan urg'uni bolalar tarbiyasiga qaratishgan. Jadid bobolarimiz tarbiya borasidagi qarashlari bugungi kunda ham ahamiyati farzandlarimiz tarbiyasi uchun qimmatli va bebaho merosdir. Bu merosdan foydalanish har bir ota-ona va murabbiy uchun konseptual ahamiyat kasb etmoqda.

Adabiyotlar tahlili. Jadid ma'rifatparvarlarining oilaviy munosabatlar va farzand tarbiyasi haqidagi fikr-mulohazalari Yangi O'zbekiston yoshlarini tarbiyalashda muhim ahamiyat kasb etadi. Jumladan, Abdulla Avloniyning "Turkiy guliston yohud axloq", Abdurauf Fitratning "Oila yoki oilani boshqarish tartibi" asarlarida hamda Hoji Muinning "Oila tarbiyasi", "Yoshlarimiz va qizlar tarbiyasi" kabi maqolalarida farzand tarbiyasiga alohida to'xtalib o'tganlar. D.Rajabova "Turkiston jadidlarining qarashlarida yoshlar va xotin-qizlar masalasi"[7] mavzusidagi tarix fanlari nomzodligi uchun yozilgan dissertatsiyasida yoshlar va bolalar tarbiyasi va unda xotin qizlarning tutgan o'rni haqida atroflicha to'xtalib o'tgan.

Tadqiqot metodologiyasi. Maqolada jadidchilarning farzand tarbiyasi haqidagi qarashlarini ijtimoiy-falsafiy jihatdan tahlil etilgan. Jadidchilarning bola parvarishidagi fikrlari jahon va o'rta asrlar qomusiy allomalari fikrlari bilan qiyosiy usulda ko'rib chiqilgan.

Tahlil va natijalar. Oilaning asosiy ijtimoiy vazifalaridan hisoblangan, farzand zotini davom etirishda ayolning homiladorlik davri asosiy bosqich sanaladi. Ayol homiladorlik vaqtigacha er-xotin bir-birlari oldida vazifalar asosida yashasalar, bundan keyin uchinchi shaxs hisoblanmish farzanda oldida, u yorug' olamga kelguncha bo'lgan oraliqda har qachongidan ham na'suliyat kuchli bo'ladi.

Farzand tarbiyasi haqida ko'plab fikr-mulohazalar, qarashlar mavjud. Farzand tarbiyasi har qanday jamiyatda ham asosiy bahs mavzusi bo'lib kelgan. Tarbiyani qachon va qanday boshlash lozim? Qanday usul va vositalardan foydalanish darkor? Diniy-dunyoviy ilm namoyondalari ko'pchiligi homiladorlik davridan tarbiyani boshlash haqida fikr bildirganlar. Bu borada davlatimiz ham "Uzluksiz ma'naviy tarbiya konsepsiyasi"da bu davrni eng maqbul davr sifatida mamlakat ahamiyatidagi masala sifatida kiritadi. Homiladorlik davrida ayollar jismoniy, ruhiy, ma'naviy jihatdan qiyin ahvolga solinmasligi kerak.

Farzand tarbiyasi haqida "Uzluksiz ma'naviy tarbiya konsepsiyasi"[10]da quyidagi bosqichlarga bo'ladi.

1-bosqich. Homilador ayollar bilan olib boriladigan ijtimoiy, ma'naviy, ma'rifiy, tarbiyaviy konsalting ishlarini tizimli tashkil qilish. Ota-onani bola tarbiyasiga tayyorlash.

2-bosqich. Bola tug'ilganidan 3 yoshgacha bo'lgan davri uchun amaliy ishlar metodikasini ishlab chiqish va hayotga tatbiq qilish.

3-bosqich. 3-7 yosh bolalar bilan maktabgacha ta'lim muassasasi va oilada olib boriladigan tarbiyaviy hamkorlikni yo'lga qo'yish.

4-bosqich. 8-10 yoshli davrda boshlang'ich ta'lim o'quvchilari bilan olib boriladigan tarbiyaviy ishlarni amalga oshirish.

5-bosqich. 11-18 yoshli yuqori sinf o'quvchilari bilan olib boriladigan tarbiyaviy ishlar.

Avlodlarimiz ota-bobolarimizdan qolgan moddiy madaniyat bilan bir qatorda ezgu fazilatlar, urf-odatlar, an'analarni taraqqiy qilishlari uchun ham yuqoridagi tarbiya bosqichlarini xalqimiz orasiga olib kirishimiz va amalga oshirish uchun ularning motivatsiyasini oshirmog'imiz shart. Farzandlarni ota-onasidan alohida tarbiyalash yosh avlod kamolotining shakllanishiga katta zarba bo'lishi bilan birga ota-onalik tuyg'ularini zaiflashtiradi, nikohning axloqiy asoslariga putur etkazadi. Bolalarning bog'chada uzoq vaqt bo'lishi ularning kamoloti, ehtiyojlari, qiziqishlari va xatti-harakatlariga salbiy ta'sir qiladi. Bir yoshdan etti yoshgacha bo'lgan davr bolaning shaxsiyatini shakllantirishda juda muhim davr hisoblanadi. Buyuk rus yozuvchisi va pedagogi Lev Tolstoy o'zining so'nggi asarlaridan birida "Mendan yetti yoshli bolagacha bo'lgan masofa bir qadam, bir yoshdan yetti yoshgacha bo'lgan davr esa katta masofa", deb ta'kidlagan edi. Demak, bolaning maktabga borishigacha bo'lgan davrni bolaning shaxsiyati shakllanishining poydevori deb atash mumkin.

Farzand tarbiyasi davlat va jamiyat oldida turgan eng muhim va birlamchi vazifalar qatoriga kiradi. Bu haqida Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev "Yangi O'zbekiston Strategiyasi" deb nomlangan asarida o'z mulohazalarini bildirib: "Tarbiyada tanaffus bo'lmaydi degan chuqur ma'noli gapni ko'p takrorlaymiz. Lekin, afsuski, joylarda Ma'naviyat va ma'rifat ishlarni tashkil etishda ana shu qoidaga amal qilinmayapti. Bu borada bog'cha, maktab, oliy ta'lim, mahalla tizimining har biri alohida ish olib borayotgani, ya'ni, o'zaro hamkorlik va uyg'unlikning yo'qligi ishimizning samarasiga salbiy ta'sir qilmoqda"[2] - deb ta'kidlaydilar. Demak, davlatimiz va jamiyatimiz oldida, ota-onalar va murabbiylar oldida - kelajak

bunyodkorlarini tarbiyalash va kamolga yetkazishda misli ko'rilmagan ma'suliyat va majburiyat mavjud. Barcha zamon va makonda kelajak avlod oldidagi burch va ma'suliyat jamiyat taqdirini belgilab beradi.

Farzand tarbiyasi bu ikki so'zdan iborat birikmaga bog'liq. Bu hisoblanadi. Lekin, uning natijasi jamiyat faravonligi yo'lida beqiyos ahamiyat kasb etadi. Bu haqida Fitrat shunday fikr bildirib o'tadi: "Bani Odanning siyosiy, diniy, ijtimoiy inqiloblarining asosi ana shu ikki so'z — "bola tarbiyasi"dan iborat birikmaga bog'liq. Bu xalqning xarakter qilishi, davlatmand bo'lishi, baxtli bo'lib izzat-hurmat topishi, jahongir bo'lishi, zaif bo'lib xorlikka tushishi, faqirlik jomasini kiyib, baxtsizlik yukini tortib e'tibordan qolishi, o'zgalarga tobe, qul va asir bo'lishi, bolalikdan o'z ota-onalaridan olgan tarbiyalariga bog'liq"[6].

Yuqorida ta'kidlangan fikrlarni inobatga olgan holda, ushbu tushuncha borasida fikr va mulohazalarni quyidagicha izohlaymiz.

Farzand tarbiyasi – insoniyat, jamiyat va davlat taqdirini belgilab beradigan tushunchadir. Kelajagi istiqbollarni belgilab beradigan, jamiyat faravonligi uchun asos bo'ladigan, davlat o'z taraqqiyot rejalarining yo'nalishlarini unga qarab oladigan eng muhim jarayondir.

Xalqimiz bola tarbiyasini hamma vaqtlarda ham nozik masala sifatida bilganlar. Shuning uchun ham ko'plab odob-axloq haqidagi tushunchalar, iboralar, qarashlar ajdodlardan avlodlarga asrlar oshib yetib kelmoqda. Abdurauf Fitrat farzand tarbiyasi haqida yana shunday fikr bildiradi: "Biz turkistonliklar bolalarimizdan ko'ra mollarimizga yaxshiroq qaraymiz. Eshak va qo'ylarimizni farzandlarimizdan ham ko'proq yaxshi ko'ramiz deb aytmaymiz. Yo'q-yo'q, bolalarimiz jonimizdan ham aziz. Ular nazarimizda hammadan suyuqli va aziz. Lekin baxtimizga qarshi shuni e'tirof qilish lozimki, shuncha muhabbat va mehrga qaramasdan, eshak va qo'ylarimizdan kamroq tarbiyalaymiz! ... Faraz qiling, qo'zi yoki xo'tik sotib olib uyga keltirasiz. Diqqat bilan ularga qarab, bir muddatdan keyin qo'yni semirtirib, eshakni baquvvat va yurg'a qilasiz, ya'ni ularni tarbiyalab, kamolga yetishtirasiz. Ammo aziz farzandingizga shunday diqqat bilan e'tibor bermaysiz"[6:56]. Bugungi kunda ham ishlar va yumushlar bilan bo'lib farzandlar tarbiyasiga e'tibor berilmasligi aniq voqeadir. Mehnat natijasida yaratilgan barcha moddiy narsalar va ashyolarni farzandlar uchun qilayapman degan fikr bilan insonlar o'zlarini xotirjam qiladi. Lekin shu bilan birga farzandlarga e'tibor berish, ular uchun vaqt ajratib, qiziqishlari va intilishlari haqida suhbat qurib, moddiy tomoni bilan bir qatorda ma'naviy-axloqiy tomoniga sezilarli ta'sir o'tkazish lozim. Oila a'zolari orasidagi, ayniqsa ota-ona va farzandlar o'rtasidagi muomalaning yaxshi bo'lishligi, eng avvalo, ularning ba'zi qusur va kamchiliklariga ko'z yumishlikka bog'liqdir.

Agar oila a'zolari hisoblangan farzandlarning birortasida yomonroq odati bo'lsa, buni unga chiroyli qilib, yumshoqlik bilan tushuntirish lozim. Bu chiroyli so'zni misollar yoki ibratli hikoyalar bilan tushuntirilsa yanada yaxshi bo'ladi. Bu jarayondagi, ya'ni oila a'zolariga tarbiya berishdagi eng muhim jihat, so'zdan boshqa ortiqcha harakatlarga ehtiyoj qoldirmaslikdan iboratdir. Demak, aytilishi bilan xato va kamchiliklar bartaraf etiladigan bo'lsa, ortiqcha gap-so'zlariga o'rin qolmaydi va bu tarbiyaning yaxshi ta'siridan darak beradi.

Ota-ona tomonidan buyurilgan ishlar farzand tomonidan qarshilik bilan qabul qilinsa, ijrosi kechiktirilsa yoki bajarilmaydigan bo'lsa, bunday buyruqlarni bergandan ko'ra bermaslik ma'qul, deyilgan tarbiya kitobarimizda. Chunki aynan mana shu zarurat bolani ota-onaning amriga isyon qilib, Allohning azobiga giriftor bo'lib qolmasligi uchun ham kerakdir. Zero hadisi sharifda:

"Farzandining itoatiga yordam bergan otaga, Alloh rahmat qiladi", deb marhamat qilingan. (Sahoviy, "Maqosidul-Hasana", 516). Ota-ona farzandni itoatda saqlashi majburiy bo'lmagan, uning ko'ngliga yaxshi ibratlar bilan yo'l topishi, ularga hurmat bilan birga savob ham olib keladi. Abdurauf Fitrat "Oila yoki oilani boshqarish tartibi" kitobida 2-qismi Farzand tarbiyasi deb nomlangan. Bu qismda farzand tarbiyasini uch xili ustida fikr yuritiladi: 1) Badan tarbiyasi; 2) Aqliy tarbiya; 3) Axloqiy tarbiya

Badan tarbiyasi nega birinchi bo'lib e'tirof etilmoqda. Chunki bu omil qolgan tarbiyalar uchun zamin hozirlaydi. Xalqimiz dunyoga kelgan go'dakni niholga qiyoslaydi. Shuning uchun bolani birinchi cho'miltirish, to'g'ri ovqatlanirish, normal uyqu, poklik, harakat kabi faoliyatlarni risoladagidek amalga osirish zarur. Bolaga bu davrda axloqiy va aqliy jarayonlardan ko'ra yuqoridagi qadriyatlar avzildir. Bola ma'lum yoshga yetgach uning harakatlari kuchayadi. Ko'proq o'yinga, yugurishga moyilligi oshadi. Shunday paytda ota-ona undan xavotir olib uning qiziqishlariga qarshi chiqib uyda saqlashi xatodir. Chunki bola aynan shu davrda hayotga nisbatan harakat

qobiliyati shakllanadi. Uyda qolgan bola itoatkor bo'lsada, keyinchalik boshqa odamlar bilan birgalikda harakat qilishga qiyinaladi. Harakatsizlik insonni zaiflashtiradi. Chunonchi tog'da yashagan inson tepalikka, oroldagi odam suvda, sahradagi esa qumlikda bizdan yaxshiroq harakat qiladi. Chunki ularning faoliyati doimiy harakatda bo'lishni taqozo etadi. "Harakat vaqtida tanada qon yuguradi, ishtaha ochiladi, badanga quvvat kirib qalb ochiladi"[6]. Bolaga harakati uning zehniga ham kuchli ta'sir qiladi.

Badan tarbiyasi haqida sharq va g'arb olimlari ko'plab fikrlar bildirib o'tganlar. Jumladan, Ibn Sino: "O'z vaqtda, me'yori bilan badan tarbiya qilgan odamga dard yaqin yo'lamaydi"-degan bo'lsa, fransuz yozuvchisi A.Myusse "Badan tarbiya ko'plab dori-darmonning o'rmini bosishi mumkin, lekin birorta dori ham badan tarbiyaning o'rmini bosolmaydi"- deb yozadi. Nemis faylasufi I. Gyote esa "Yurganimda tafakkurim tiniqlashib, fikrni ifoda etishning yana yaxshi usullarini topaman"- deya ta'kidlasa, fransuz ma'rifatparvari J.J.Russo "Harakat va piyoda yurish miyaga turki berib, fikrni ishga soladi", deb yozgan. Tibbiyot ilmining otasi deb ta'kidlanadigan yunon olimi Gippokrat esa "Yomg'ir daraxt g'uborini yuvganiday, gimnastika ham badan g'uborini tozalaydi"- degan fikrni bildirib o'tadi.

Yuqorida bildirib o'tilgan fikrlardan ko'rinib turibdiki, badan tarbiyasi ya'ni jismoniy harakat inson faoliyatining eng asosiy va boshlang'ich asosi hisoblanadi. Aqliy va axloqiy tarbiya bo'ladimi, diniy va fikriy tarbiya bo'ladimi barchasining me'yorda rivojlanishi uchun jismoniy harakat, badan tarbiyasi yaxshi bo'lmog'i dardkor. Jadidchilarimiz badan tarbiyasi inson salomatligining asosiy mezonini deb bilganalar. Jumladan, Mahmudxo'ja Behbudiy: "Inson uchun eng ziyoda aziz va muhtaram nimarsa sihhati badandur"[4] - degan bo'lsa, Abdulla Avloniy esa "Sog' badanga eng bo'lmagan insonlar amallarida, ishlarida, ibodatlarida kamchilik qilurlar"[3] - deb mulohaza yuritadilar.

Inson aqlini tarbiyalash orqali zehni va aql-idroki kamol topadi. Biror ishni amalga oshirish uchun inson oldin o'ylaydi, fikr yuritadi va kiyin xulosa chiqaradi yoki qaror qabul qiladi. Bu jarayonlar ijobiy bo'lishi uchun aqliy tarbiya ham ijobiy hislatlar bilan to'ldirilgan bo'lishi kerak. Aqliy tarbiya bilimlarni to'plash, biror narsani tahlil va sintez qilish, narsa va hodisalarni taqqoslash hamda tasniflash, umumlashtirish, mavhumlashtirish, ulami bir tizimga solishni nazarda tutadi. Aqliy tarbiya vazifasi intellektual ko'nikmalar, ya'ni har qanday fanni o'rganishda qo'llaniladigan umumiy o'quv ko'nikmalari - o'qish, tinglash, o'z fikrini og'zaki bayon etish, yozish, manbaa bilan ishlash, mustaqil ishlash malakalarini shuningdek biror fanni egallash bo'yicha zarur bo'lgan maxsus ko'nikmalar(chizma, xaritalarni o'qiy olish, ularning natijalarini chiqara olish)ni egallashdan iborat. Ilmiy dunyoqarashni shakllantirish ya'ni bolalarga olam ilmiy manzarasi, tabiat va jamiyat taraqqiyotining asosiy qonunlarini tushuntirish ham aqliy tarbiyaning muhim vazifasidan biridir.

Fitrat aqliy tarbiyani shakllantirish quyidagi holatlarga bog'liq deb hisoblaydi: tashqi ma'lumot manbalari, Ichki ma'lumotlar manbalari, esda saqlash va xotira hamda muhokama.

Tashqi ma'lumot manbalariga ko'z, quloq, til, burun, tana orqali oladigan ma'lumotlar, ichki ma'lumotlarga idrok, zehni, tasavvur, tushuncha, e'tiqod kabi hislatlar kiradi. Tashqi va ichki ma'lumotlar birlashib aqliy qobiliyatni shakllantiradi. To'plangan ma'lumotlardan samarali foydalanish uchun ulami yodda saqlash lozim. Yodda saqlash bevosita xotiraga bog'liqdir. Xotiraning susayishiga inson o'zi sabachi, chunki uni ko'p ishlatmay yulqov holatga keltiradi. Keyingi sabachi tashqi omillar: kashandalik, ichkilik, giyohvandlik singari illatlardir. Fitratning fikricha, tashqi va ichki ma'lumotlarni yig'ib yodda saqlash orqali inson yangi voqea-hodisalar haqida hukm chiqaradi. Bu hukm ijobiy va salbiy holatlarga qarab chiqarilsa yangi hukm hisoblanadi. Har qanday yangi hukm esa muhokama deyiladi. Muhokama bexato va benuqson bo'lishi uchun uchta shart bajarilishi lozim. Bular: isbot, muhokama va qaror[6]. Aqliy tarbiya insonni ko'pincha o'z foydasiga ish ko'rishga undaydi.

Yuqoridagi aqliy tarbiyani shakllantirish omillari sifatida qabul qilingan qoidalardan shunday fikr chiqarsak bo'ladiki, Abdurauf Fitrat aqliy tarbiyani bevosita mantiq fanining asosini tashkil qiluvchi - to'g'ri tafakkur shakllari va qonunlarini o'rganuvchi Formal mantiq asosida ochib berishga harakat qilgan. Falsafada tafakkur shakllari va qonunlari bevosita mantiq sohasida o'rganiladi. Tafakkur esa bevosita insonning aqliy imkoniyatlari bilan bog'langan. Tafakkurning asosiy shakllari tushuncha, hukm va xulosadan foydalanigan holda aqliy tarbiya kategoriyasi isbotlab berilgan.

Badan va aql tomondan qanchalik mukammal bo'lmasin, axloqiy tarbiyada nuqson bo'lsa - ikki tarbiyani ham susaytirib

yuboradi. Axloqiy tarbiya tug'ilishdan boshlanadi, va bola uchun axloqiy namuna nima bo'lishidan qat'iy nazar, har doim ota-ona bo'ladi. Axloqiy tarbiya kundalik munosabatlar jarayonida taraqqiy etib boradi. Bu atama jamiyatda "axloqiy" deb ataladigan axloqiy tamoyillar, sifatlar, shuningdek, xulq-atvorni shakllantirishga qaratilgan shaxsga ta'sir o'tkaza oluvchi tizimlar majmui sifatida tushuniladi. Axloq tushunchasi xalq madaniyatiga, qadriyatlariga, dinga va ma'lum bir davrga bog'liq (agar uni ma'lum bir davr ichida ko'rib chiqsak) bo'ladi. Axloqiy tarbiya shaxsni rivojlantirishning asosidir. Ushbu tushunchaga har bir davrda o'qituvchilar, psixologlar, din arboblari e'tibor qaratdi. Axloq normalari sivilizatsiyaning, jamiyatning asosi bo'lgan va bo'ladi. Bu insondagi aqliy va ma'naviyatning birligi, uning jamiyatdagi xatti-harakatlarini, dunyo bilan munosabatlarini ta'minlaydi.

Bulardan ba'zilariga to'xtalib o'tishni lozim topdik. Izzat-nafs mayli bu hamma inson o'zini juda yaxshi ko'radi. Har kim o'z manfaatini o'ylaydi. Nafs har bir insonda bo'ladi. Agar kimdagi bu tushunchalar bo'lmasa o'z-o'ziga ishonch pasayadi. Izzat-nafsi talabida bo'lmaydi. Bu holatlar insonni hayotga nisbatan zavqining kamayishiga olib keladi. Shu bilan bir qatorda izzat-nafsdan haddan ziyod ko'tarilish, boshqa insonlarni mensimaslikka olib keladi. Shuning uchun farzandga xasislik, baxillik, kibr-u g'urur zarar ekanligi haqida tushuntirish lozim. Bolalar katta yoshli odamlar birlariga yaxshi munosabatda bo'lsa, bir-birlarini hurmat qilsa, bir-

birlariga ko'maklashsa ulardan ibrat olib, ularga o'xshashga yoki ularga taqlid qilishga harakat qiladi. Musulmon olamida odamgarchilik degan fazilat bor kimki bu hislatga ega bo'lsa e'tibor, sharaf, izzat va baland martabaga erishadi. Bu ibrat olib e'tiborda bo'lish mayli hisoblanadi. Inson boshqalar ishini yaxshi-yomonga ajratadi. Yaxshisiga taqlid yomoniga e'tiroz bildirib tashaydi. Yaxshi holatlarga ixlosi ortadi. Bu fazilatga muhabbat maylini kuchaytiradi.

Fitrat tarbiyada shunday tavsiyalarni beradi: "Bola tarbiyasi jarayonida ertak orqali bo'lsa ham ularga doim fidokor odamlar haqida, muruvvatli shaxslarning fe'llari haqida, mo'min va Allohdan qo'rquvchi odamlar haqida hikoya qilib, yaxshi amallarning foydasini eslatib o'tish lozim... Yomon xulq va ishyoqmaslikning zararlari haqida bolalarga aytib berish va zehninga buni joylash ota-ona uchun vojibdur"[6]. Yuqoridagi mayllarning barchasi insonning axloqini yuksaltirishga xizmat qiladi.

Xulosa va takliflar. Jadid ma'rifatparvarlari oiladagi boshqaruv madaniyati, oila a'zolari vazifalari va ularning vaqtlarini mazmunli hamda foydali o'tkazish haqida ko'plab fikr va mulohazalar bildirib o'tganlar. Ularning farzand tarbiyasi haqidagi jismoniy, fikriy, aqliy va axloqiy tarbiya haqidagi mulohazalari bugungi davr bolalarini tarbiyalashda ham asosiy vosita bo'lib xizmat qilmoqda. Jadidchilarning ushbu masaladagi fikrlarini adabiyot, tarix, tarbiya kabi fanlarning mavzulari orqali pedagoglarga, ota-onalarga yetkazib, bolalar tarbiyasida unumli foydalansa bo'ladi.

ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston respublikasi Konstitutsiyasi "O'zbekiston" T.:2023.
2. Sh. Mirziyoyev "Yangi O'zbekiston Strategiyasi" –T, "O'zbekiston" nashriyoti.2021.-B: 285
3. Avloniy A. "Tanlangan asarlar".-T., "Ma'naviyat" 2009.-B:309.
4. Behbudiy, Mahmudxo'ja. Tanlangan asarlar. J.2. – Toshkent, Akademya, 2021. -B:255.
5. F. S. Ziyayev.Features of ideas and their significance of Turkestan jadid's representatives. "O'tmisshga nazar" 2019, vol. 16, issue 2, pp. 29-36
6. Fitrat. A. "Oila va oila boshqarish tartiblari"-T., "Ma'naviyat" 2009.- B:112.
7. Д. Ражабова Туркестон жадидларининг қарашларида ёшлар ва хотин-қизлар масалалари (ХИХ- асрнинг охири-XX аср бошлари) Ўзбекистон тарихи) мутахассислиги тарих фанлари номзоди илмий даражасини олиш учун тақдим этилган.диссертация. Toshkent: 2003.-B:148.
8. <https://repo.journalnx.com/index.php/nx/article/view/2973>
9. Источник:<https://muegn.ru/uz/literatura/aforizmy-citaty-vyskazyvaniya-velikih-lyudei-na-temu-moral-aforizmy.html> © muegn.ru
10. <https://lex.uz/docs/-4676839>. Uzluksiz ma'naviy tarbiya konsepsiyasini tasdiqlash va uni amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida. 1059-cinli Vazirlar mahkamasi qarori.